

Лісова Т.В.

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри земельного та аграрного права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

м. Харків, Україна

ВІДШКОДУВАННЯ ВТРАТ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА ЯК ФОРМА ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДНОВЛЕННЯ ЗЕМЕЛЬ

Сучасна земельна реформа, яка здійснюється в Україні з початку 90-х рр. ХХ ст., обумовила системне оновлення сучасного земельного законодавства України. Позначилися такі зміни і на одному із правових утворень земельного права, а саме групі правових норм, які регулюють суспільні відносини щодо відшкодування втрат сільськогосподарського виробництва.

Не можна не погодитися з П.Ф. Кулиничем, що під час радянської доби юридична природа відшкодування втрат сільськогосподарського виробництва полягала в забезпеченні насамперед компенсаційної, а також охоронної та регулятивної функцій щодо сільськогосподарського земельного фонду країни [1, с. 122].

Визначення втрат сільськогосподарського виробництва та підстави їх відшкодування містяться у ст. 207 Земельного кодексу України. Відповідно до ст. 207 Земельного кодексу України втрати сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва включають: а) втрати сільськогосподарських угідь, лісових земель та чагарників; б) втрати, завдані обмеженням у землекористуванні та погіршенням якості земель; в) втрати сільськогосподарських угідь (ріллі, багаторічних насаджень, перелогів, сінокосів, пасовищ), лісових земель та чагарників як основного засобу виробництва в сільському і лісовому господарстві внаслідок вилучення (викупу) їх для потреб, не пов'язаних із сільськогосподарським і

лісогосподарським виробництвом; г) втрати, завдані обмеженням прав власників землі і землекористувачів, у тому числі орендарів; г) втрати, завдані погіршенням якості угідь внаслідок негативного впливу, спричиненого діяльністю громадян, юридичних осіб, органів місцевого самоврядування або держави; д) втрати, завдані у зв'язку з виключенням сільськогосподарських угідь, лісових земель і чагарників із господарського обігу внаслідок встановлення охоронних, санітарних та інших захисних зон. Втрати сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва, зумовлені вилученням сільськогосподарських угідь, лісових земель та чагарників, підлягають відшкодуванню і зараховуються до відповідних бюджетів у порядку, визначеному Бюджетним кодексом України.

Кошти, що надходять у порядку відшкодування втрат сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва, використовуються на освоєння земель для сільськогосподарських і лісогосподарських потреб, поліпшення відповідних угідь, охорону земель відповідно до розроблених програм та проектів землеустрою, а також на проведення інвентаризації земель, проведення нормативної грошової оцінки землі. Використання цих коштів на інші цілі не допускається.

Доречно всіляко підтримати позицію П.Ф. Кулинича, що законодавча концепція відшкодування втрат сільськогосподарського виробництва має земельно-правову основу [1, с. 124].

В сучасних умовах правового регулювання йдеться про нові підходи до порядку підрахунку розміру втрат сільськогосподарського виробництва, пов'язаних із вилученням сільськогосподарських угідь для несільськогосподарських потреб. В основу підрахунку втрат сільськогосподарського виробництва покладені фіксовані суми грошової компенсації для конкретного виду угідь: ріллі, багаторічних насаджень, сінокосів та пасовищ.

За офіційними даними на спеціальних рахунках відповідних місцевих рад станом на 20 січня 2014 р. перебуває 529,2 млн. грн., що надійшли в порядку відшкодування втрат сільськогосподарського і лісогосподарського

виробництва, з яких на депозитних рахунках в установах банку перебуває 92,1 млн. грн. (17,4%). З початку 2013 р. вилучено із сільськогосподарського та лісогосподарського виробництва 2,4 тис. га земель, з яких 2 249,07 га (95%) – сільськогосподарські угіддя та 118,50 га (5%) – лісові угіддя. Нараховано втрати сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва у сумі 99,7 млн. грн. Фактично до бюджетів різних рівнів надійшло 91,7 млн. грн. У 2013 р. використано 102,8 млн. грн. (у 2012 р. – 91,2 млн. грн., у 2011 р. – 96,1 млн. грн.), з яких на освоєння земель для сільськогосподарських та лісогосподарських потреб – 0,3 млн. грн. (0,3%), на поліпшення сільськогосподарських та лісогосподарських угідь – 8,5 млн. грн. (8,2 %), на розроблення робочих проектів землеустрою з охорони земель – 4,9 млн. грн. (4,8%), на проведення заходів з охорони земель відповідно до розроблених робочих проектів землеустрою – 12,8 млн. грн. (12,5%), на проведення нормативної грошової оцінки земель – 24,2 млн. грн. (23,5%), на інвентаризацію земель – 41,4 млн. грн. (40,3%), на інші заходи – 10,7 млн. грн. (10,4%). Крім того, протягом звітного періоду найбільше використано коштів, які надійшли в порядку відшкодування втрат сільськогосподарського та лісогосподарського виробництва, в Донецькій (21,6 млн. грн.), Львівській (13,8 млн. грн.), Київській (10,2 млн. грн.) та Одеській (8,4 млн. грн.) областях. Найменше ж цих коштів використано в Сумській (89,4 тис. грн.), Херсонській (382 тис. грн.) і Волинській (513,3 тис. грн.) областях [2].

Втрати передбачають негативні наслідки для сільськогосподарських угідь як основного засобу виробництва. Йдеться, перш за все, про втрату безпосередньо сільськогосподарських угідь. До цих втрат закон відносить також втрати завдані обмеженням у землекористуванні та погіршенням якості земель.

Головним компонентом втрат виступають сільськогосподарські угіддя, у першу чергу рілля (грунти) як найцінніша складова земель сільськогосподарського призначення. До цієї категорії втрат належать також багаторічні насадження, перелоги, сінокоси, пасовища тощо.

Закріплені в Земельному кодексі України правові норми щодо

відшкодування втрат сільськогосподарського виробництва спрямовані на забезпечення раціонального використання і охорони особливо цінних земель сільськогосподарського призначення з метою збереження їх як, кількісного так і якісного стану.

Доречно підтримати точку зору В.В. Носіка, що відшкодування втрат передбачає компенсацію суспільству негативних наслідків соціально-економічного, екологічного характеру, що настають внаслідок переведення особливо цінних земель сільськогосподарського призначення до інших категорій земель, а також у разі обмеження землекористування чи погіршення якості земель як національного надбання, що перебуває під особливою охороною держави [3, с. 69]. Науковець слушно зазначає, що об'єктом суспільних правовідносин, що виникають у зв'язку з відшкодуванням вказаних втрат є лише ті сільськогосподарські угіддя, які зазначені в Земельному кодексі України: рілля, багаторічні насадження, перелоги, сінокоси, пасовища, які втрачають свою функцію головного засобу виробництва в сільському господарстві та вибувають з господарського обороту, або ж погіршується їх якість чи встановлюється обмежений режим їх використання за цільовим призначенням [3, с. 69 – 70].

Крім того, його вважають одним з найважливіших засобів економічного стимулювання раціонального використання та охорони земель, який дістає вияв у стягненні плати за надання державою послуг з раціонального використання земель [4, с. 577].

Відповідно до наукових праць, правовий режим земель сільськогосподарського призначення покликаний насамперед забезпечити ґрунтову родючість земель, тобто охорону якості сільськогосподарських угідь (якісний аспект), і по-друге, збереження площі цих земель і запобігання зменшенню їх площ (кількісний аспект) [5].

Представниками земельно-правової науки запропоновано визначення втрат сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва як грошових сум, які в разі виведення земель зі складу сільськогосподарських (лісових) угідь підлягають сплаті до відповідних бюджетів для залучення до

сі́льськогосподарського (лісогосподарського) виробництва компенсуючих площ або компенсуючого поліпшення якості існуючих сі́льськогосподарських або лісових угідь [6, с. 475].

Негативні процеси як природного, так і техногенного характеру впливають на стан земель сі́льськогосподарського призначення. Це потребує вжиття комплексу відповідних адекватних заходів. Серед них, як бачимо, самостійне місце займає відшкодування втрат сі́льськогосподарського виробництва.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кулинич П.Ф. Відшкодування втрат сі́льськогосподарського виробництва як засіб охорони сі́льськогосподарських земель: правові питання / П.Ф. Кулинич // Часопис Київського університету права. – 2007. – № 2. – С. 121 – 126.
2. Офіц. веб-сайт Держ агентства земел. ресурсів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dazru.gov.ua>
3. Носік В.В. Відшкодування збитків і втрат у земельному праві України / В.В. Носік // Юридичний журнал. – 2003. – № 5. – С. 68 – 72.
4. Земельне право України: підручник / За ред.. О.О. Погрібного та І.І. Каракаша. – Вид. 2-е, перероб. і доп. – К.: Істина, 2009. – 600 с.
5. Жиравецький Т. Використання земель за цільовим призначенням як принцип земельного права [Електронний ресурс] / Т. Жиравецький. – Режим доступу: <http://www.Lawyer.org.ua/?wr&i&d595>.
6. Мірошніченко А. М., Марусенко Р. І. Науково-практичний коментар Земельного кодексу України / А.М. Мірошніченко, Р.І. Марусенко. – К.: Алерта; Центр учбової літератури, 2011. – 520 с.